

โรคถุงน้ำในรังไข่ (Cystic ovarian disease)

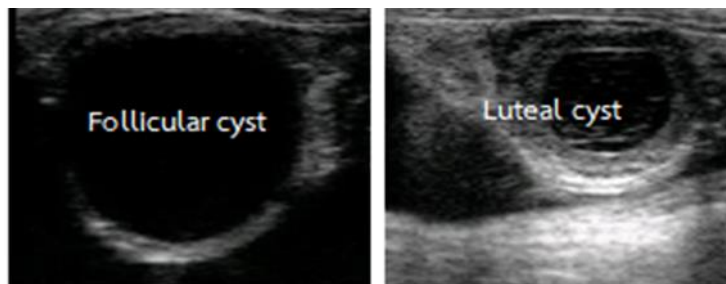
ภาณุพันธ์ พงษ์เพ็ง สำนักเทคโนโลยีชีวภาพการผลิตปศุสัตว์

ถุงน้ำในรังไข่ถือเป็นความผิดปกติของระบบสืบพันธุ์ที่พบบ่อยในโค โดยมีการรายงานพบมากในโคนม ซึ่งนับเป็นการเสียโอกาสทางรายได้อย่างหนึ่งในฟาร์ม เนื่องจากเป็นสาเหตุหนึ่งในการเกิดปัญหาผสมไม่ติดและทำให้เกษตรกรไม่สามารถจับสัดได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาผสมติดช้าตามมา

ถุงน้ำในรังไข่ เป็นผลมาจากการที่ไข่ไม่ตก ซึ่งปกติในรอบการเป็นสัดบนรังไข่จะมีฟอลลิเคิลที่เจริญเต็มที่ (Graafian follicle) โดยทั่วไปฟอลลิเคิลที่ไม่ตก มักจะเกิดการฝ่อไปเอง หากไม่ฝ่อไปก็จะเกิดการเจริญของลูทีนัลเซลล์ในผนังฟอลลิเคิลตามมา ในกรณีที่มีความผิดปกติเป็นถุงน้ำในรังไข่ กระเปาะไข่นี้จะขยายขนาดโตขึ้นและคงอยู่อย่างน้อย 10 วัน และมีการเสื่อมของเซลล์ชั้นแกรนูโลซา (Granulosa cell) ของฟอลลิเคิลเป็นผลให้ไม่มีวงรอบการเป็นสัดตามปกติ ทำให้โคไม่แสดงอาการเป็นสัด (Acyclic) หรือเป็นสัดบ่อยๆ (Nymphomania)

สาเหตุที่พบบ่อย มักเป็นผลร่วมกันระหว่าง การถ่ายทอดทางพันธุกรรม ความเครียด การให้ผลผลิตน้ำนมมาก อายุโค รวมไปถึงการกินอาหาร ส่วนใหญ่แล้วโรคถุงน้ำในรังไข่มักเกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงของระดับฮอร์โมนจึงทำให้ไข่ไม่สามารถตกได้ และอาจเกี่ยวข้องกับเนื้อเยื่อรอบท่อนำไข่มีการอักเสบและเกิดการยึดกับรังไข่ ทำให้ไม่เกิดการตกไข่ โดยปกติแล้วฟอลลิเคิลจะเจริญและสร้างสเตียรอยด์ โดยการควบคุมจากฮอร์โมน LH (Luteinizing hormone) และFSH (Follicle Stimulating Hormone) ในระยะที่มีฟอลลิเคิลฮอร์โมนจะถูกสร้างภายใต้อิทธิพลของฮอร์โมน FSH และฟอลลิเคิลที่เจริญเต็มที่ถึงระดับหนึ่งจะเกิดขบวนการในเซลล์ชั้นแกรนูโลซาของฟอลลิเคิล เกิดการเปลี่ยนฮอร์โมนแอนโดรเจน (Androgen) ไปเป็นฮอร์โมนเอสโตรเจน การมีระดับเอสโตรเจนที่สูงขึ้นมีผลต่อการพัฒนาส่งผลให้เกิดการหลั่ง LH จึงมีการตกไข่ ดังนั้นหากในกระบวนการตกไข่ไม่สามารถดำเนินไปได้ก็อาจจะเกิดเป็นถุงน้ำในรังไข่

ลักษณะของถุงน้ำในรังไข่ อาจจะพบได้ในรังไข่ข้างเดียวหรือทั้งสองข้างก็ได้ โดยขนาดของถุงน้ำในรังไข่ส่วนใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลางระหว่าง 2.5-3 เซนติเมตร ซึ่งโรคถุงน้ำในรังไข่จะพบได้ 2 แบบ คือชนิดผนังบาง (Follicular cyst) และชนิดผนังหนา (Luteal cyst)

ในการตรวจวินิจฉัยโดยการล้างตรวจทางทวารหนักอาจแยกได้ยากถ้าไม่ใช่เครื่องอัลตราซาวด์ ซึ่งผู้ตรวจจะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์และความชำนาญเป็นอย่างมาก เนื่องจากถ้าตรวจวินิจฉัยผิด จะทำให้ได้แนวทางในการรักษาที่ไม่ถูกต้อง ในการการตรวจวินิจฉัยโดยใช้เครื่องอัลตราซาวด์ จะพบว่าถุงน้ำชนิดผนังหนา จะมีความหนาของผนังถุงน้ำที่มากกว่า 3 มิลลิเมตร ส่วนถุงน้ำชนิดผนังบาง จะมีความหนาที่น้อยกว่า 3 มิลลิเมตร และอีกวิธีที่สามารถเพิ่มความถูกต้องในการวินิจฉัยคือ การตรวจระดับโปรเจสเตอโรนในเลือดหรือในน้ำนม ซึ่งจะช่วยแยกชนิดของถุงน้ำในรังไข่ระหว่างชนิดผนังบางและชนิดผนังหนา โดยระดับโปรเจสเตอโรนที่มากกว่า 1.0 นาโนกรัม/มิลลิลิตร จะแสดงว่าการมีเซลล์ลูเทียลทำงานอยู่ มีแนวโน้มที่จะเป็นถุงน้ำในรังไข่ชนิดผนังหนา อย่างไรก็ตามในการตรวจบนรังไข่ขณะทำการตรวจอาจพบคอร์ปัสลูเทียมซึ่งมีหน้าที่ในการผลิตฮอร์โมนโปรเจสเตอโรน อาจทำให้พบระดับฮอร์โมนโปรเจสเตอโรนสูงกว่าระดับที่กำหนด จึงต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลให้ดี

อาการหรือลักษณะเด่นของโรคถุงน้ำในรังไข่ คือ การแสดงอาการเป็นสัปดาห์หรือเป็นสัปดาห์ไม่ตรงรอบ มีการเป็นสัปดาห์ยาวนานกว่าปกติ โคน้ำนมลด เมื่อแม่โคเป็นโรคถุงน้ำในรังไข่เป็นระยะเวลานาน เอ็นยึดเชิงกรานจะหย่อนมากและมีลักษณะการยกโคนทางที่ชัดเจน ในกรณีที่โคเป็นโรคถุงน้ำในรังไข่ชนิดผนังหนา โคมักไม่แสดงอาการเป็นสัปดาห์ เนื่องจากลักษณะของถุงน้ำจะคล้ายกับการที่โคมีคอร์ปัสลูเทียมค้างอยู่ที่รังไข่ หากไม่มีการรักษาเป็นระยะเวลานานๆ โคจะแสดงอาการลักษณะคล้ายตัวผู้ คือ โคจะมีกล้ามเนื้อสะสม พยายามปิ้นตัวอื่น ซึ่งต่างจากการแสดงอาการเป็นสัปดาห์ หากไม่มีการสังเกตหรือล้างตรวจระบบสืบพันธุ์บ่อยๆจะไม่สามารถทราบปัญหาดังกล่าวได้ ถ้าปล่อยไว้ระยะเวลานานอาจส่งผลต่อการตอบสนองในการรักษาได้

แนวทางในการรักษา จากการรายงานพบว่าโรคถุงน้ำในรังไข่สามารถหายเองได้ โดยพบอัตราการหายเองเพียง 10-20 เปอร์เซ็นต์ อีกวิธีคือการบีบให้แตก แต่อาจส่งผลทำให้เกิดการอักเสบและมีการยึดเกาะเนื้อเยื่อรอบท่อหน้าไข่ และการผ่าตัดเป็นอีกวิธีที่ทำในกรณีเป็นเรื้อรังมานานไม่ตอบสนองต่อการรักษาอื่นๆ ปัจจุบันนิยมใช้ฮอร์โมนในการรักษา กรณีถุงน้ำชนิดบางส่วนใหญ่รักษาโดย ฮอร์โมนโกนาโดโทรปิน (Gonadotrophic hormone) เช่น GnRH เป็นต้น กรณีถุงน้ำชนิดหนาจะทำการรักษาโดยการสลายลูเทียลเซลล์ โดยใช้ PGF2 α และอีกวิธีหนึ่งคือ การใช้ฮอร์โมนโปรเจสเตอโรนชนิดสอดช่องคลอด โดยฮอร์โมนโปรเจสเตอโรนจะไปกดต่อมใต้สมองไม่ให้หลั่งฮอร์โมนโกนาโดโทรปิน เมื่อนำออกระดับฮอร์โมน GnRH จะหลังระดับสูงทันที ทำให้เกิดการตกไข่และสร้างคอร์ปัสลูเทียมในวงรอบปกติ

ปัญหาที่ตามมาหลังจากการเกิดโรคถุงน้ำในรังไข่พบว่า โคมักมีปัญหาทางระบบสืบพันธุ์หลายอย่าง และอาจกลับมาเป็นอีกได้ บางตัวมีปัญหาที่มดลูก บางตัวน้ำนมลด ซึ่งมีผลต่อการสูญเสียทางเศรษฐกิจในฟาร์ม การป้องกันโรคถุงน้ำในรังไข่ ควรดูเรื่องการให้อาหาร คำนวณสูตรอาหารให้เหมาะสมกับตัวโคและควรมีการล้างตรวจระบบสืบพันธุ์เป็นระยะ อาจมีการล้างตรวจระบบสืบพันธุ์โคหลังคลอดและตรวจโคทุกตัวที่แสดงอาการเป็นสัปดาห์ที่ผิดปกติ